

A VÖRÖS POSTAKOCSI, 1913; ŐSZI UTAZÁSOK A VÖRÖS POSTAKOCSIN, 1917

Krúdy Gyula (Nyíregyháza, 1878. 10. 21.
– Budapest, 1933. 05. 12.)

Krúdy Gyulának, aki több mint nyolcvan regény, mintegy háromezer novella, több száz esszé, riport rendkívül termékeny szerzője és a 20. század első évtizedei magyar irodalmi életének élő legendája, legtöbbször méltott könyve *A vörös postakocsi*, ez a Magyarországon és Európában egyaránt széles körben elismert és számos nyelvre lefordított regény. A legtöbb kiadás tartalmazza a folytatást, az *Őszi utazások a vörös postakocsint* is. Egyes kritikusok szerint valójában novellafüzerről van szó, nem „klasszikus” regényről. A több mint 400 oldal, amely a titokzatos vörös postakocsi körül forog, azonban tematikailag összefügg a közös szereplők és mindenekelőtt az összetéveszthetetlen stílus révén.

Ez utóbbi sajátos mivolta mindkét kötetben (akár együtt, akár külön-külön olvasuk) a regény sajátos, kétértelmű státuszából ered, amely mindig a fikció és a korabeli dokumentum közötti törékeny határon mozog. A mai külföldi olvasó számára, aki nem ismeri Budapest nagyvilági életének részleteit, a századforduló jellegzetes figuráit, akik közt írók, újságírók, politikusok, színészek nyüzsögnek, Krúdy regénye ta-

lán szigorúan a fikció birodalmában marad. A hozzáértők azonban sokat nyernek a szöveg dokumentumértékével, mert segíthet annak rekonstruálásában, hogy milyen volt az élet Magyarország fővárosában és az egész Osztrák–Magyar Monarchiában a 20. század elején.

Másrészt a sajátos struktúra, a melankolikus-nosztalgikus hangvétel, amely egyedi módon ragadja meg egy világ felbomlását, annak minden kódjával és értékével együtt, egyértelmű esztétikai rangot ad ennek a regénynek. És azt az elbeszélői technikát, amely egy egész atmoszférát épít újra, mint egy kirakósban, látszólag rendezetlen töredékekből (ami még nehezebbé teszi a dokumentum és a fikció közötti határvonallal meghúzását), a magyar kritikai életben „Krúdy-effektusként” ismerik. Amikor megjelent a könyv (amelyet maga Krúdy „pesti regényként” jellemzett *Levél Kiss Józsefhez* című, bevezetőként szolgáló írásában), Ady Endre így írt lelkesen: „Itt hát megint egy pompás kihágás történt a műfaj-szabályok ellen, íródott egy regény, mely sehogysem regény. Egy prózaizált és Krúdysított, de mégis annyira belső derűs Byron-hősköltemény, [...] briliáns lelki röntgene a fiatalság nevezetű betegség egyik legékeesebb stádiumának.”

Ady megállapítása első látásra találó, annak tulajdoníthatóan, hogy a regényt benépesítő hősök többsége fiatal, kezdve a fő-

hőssel, Rezeda Kázmér színikritikussal, a fővárosba felköltözött, mindig reménytelenül szerelmes és mindig faképnél hagyott szegény újságíróval. Ugyancsak fiatal a lesbikussággal gyanúsított két vidéki színésznő, Horváth Klára (egy „hisztérikus zsidónő”, egy Bovaryné) és Fátyol Szilvia (egy rendkívül vonzó operetténekesnő), akik karrierről és nagyvilági sikerekről álmodozva érkeznek Pestre. A Klárába reménytelenül szerelmes, érzékeny újságíró a legkétségbeesettebb gesztushoz folyamodik, hogy a lányt megtartsa: golyót ereszt a mellkasába, a szíve fölé. A halál széléről visszatérve kibékül szerelmével, összeköltözik vele, huszonhat évesen még házasságot is tervez, míg végül a színésznő elhagyja, és elszereződik egy vidéki színházba, Rezeda pedig a legmélyebb depresszióba zuhan.

A magányos, megtört, melankolikus Rezeda Kázmér az *Őszi utazás a vörös postakocsi*val szereplőjeként tér vissza, amely hanyatlását örökíti meg. Előrehaladott alkoholizmustól sújtva tölti be a negyven évet egy olyan Magyarországon, ahol „a spleen [...] már divatját multa[...], mint a Stanley-féle fehér vászonsüveg”, ismét szerelmes (ezúttal egy titokzatos, fehér ruhás nőbe), a tiszteletreméltó és mindenható Madame Louise naplójában „hóbortos költőféleként” jellemzi, züllött életet él, szélmalomokkal hadakozik. A *Korunk hőse* című fejezet Rezeda révén bemutatja a budapesti kávéházak és éttermek kaotikus éjszakai életét. Krúdy Gyula ennek keretében emlékezetes képet fest a főváros kallódó figuráiról: művészekről, írókról, újságírókról, színészekről, egy egész világ lecsúszásáról. Rezeda, „korunk és regényünk hőse” és társai „az életnek csendes horgászhajói, akik megrökönyödve nézik a partról, hogy [...] fáradhatatlanul küzdenek a habokkal az elszánt úszók”. „Az élet szeretetreméltó gibi-ceinek” viszont van erejük emlékezni, hiszen az nem feltételez konkrét cselekvést. Ennek a hihetetlen erőnek köszönhetően, amelyet átruháznak a két regény szerzőjére is, Krúdy részletesen rekonstruál egy egész korszakot.

És a végén látható, hogy a két regényt benépesítő fiatalok (Dideri-Dir, a fiatal, Madame Bovary-s költőnő *femme fatale* karrier-

je kezdetén, két lánya, az örülten kalandvágyó színésznők, Rezeda cimborái) életét valójában végzetesen az öregek döntik el egy olyan világban, amely maga is megöregedett, és már haldoklik, anélkül hogy észrevenné. Bonifác Béla, a nihilista publicista, Szilveszter úr vagy Urbanovicsné, Szilvia horvát nagynénje, a „Dráván túli nőtény farkas”, egy gazdag özvegyasszony, aki azért jön Pestre, hogy jól érezze magát, csak néhány példa. Hozzájuk sorolhatnánk Madame Louise-t, aki „az utolsó romantikus nő volt Pesten”, s palotájában és szalonjában, a társasági élet valóságos budapesti csomópontjában pletykák és befolyással való üzérkedés révén karriernek és sorsok születnek és semmisülnek meg.

De ennek a gyötrelmes korszaknak az igazán emblematisz szereplője egy titokzatos arisztokrata, a vörös postakocsi tulajdonosa, aki futólag szerepel mindkét kötet több fejezetében is: Alvinczi Eduárd gróf, a régi nádorispánok örököse. Egy igazi főúr, „a legbüszkébb ember Budapesten”, akinek életrajzát Krúdy a modernizmus szellemében életének töredékeiből rekonstruálja: oxfordi tanulmányok, diplomáciai karrier Párizsban és Szentpéterváron, párbajozás, kalandok, bohémélet, utazások, de mindenekelőtt számos kapcsolat és barátság. A rendkívül gazdag, kifinomult ízlésű, megrögzött agglégény Alvinczi gróf a nőket furcsa lényeknek tartja. Krúdy szerint ez anyja iránti túlzott rajongásának jele. Ez azonban nem akadályozza meg abban, hogy szerelmi viszonyok sokaságára pazarolja életét és pénzét, továbbá lóversenyre, tőzsdére és kártyára. Unatkozó, közönyös, megátalkodott pazarló, aki Bécsben, a Hofburg közelében telepszik le, talpnyalók garmadájától körülvéve.

Ott él a „kékvérű” arisztokrácia bűvöletében, élvezve a nagyvárosi életet, egészen addig, amíg magának Ferenc Józsefnek az utasítására el nem távolítják az udvarból néhány pénzügyi trükk miatt, amelyet egy színésznő kedvéért követett el. Ekkor indul el – a vörös postakocsin – Budapestre, ahol Krúdy számos szereplője keresztezi majd kísérteties útjait; az egyre vértelenebbé váló arisztokrácia és az alkonyuló rend haldoklásának

megtestesülése ő. Mert a vörös postakocsi, amely kísértetként közlekedik a nagykorutakon, a sötét síkátorokban, az erdőkben és a pusztán, finom allegória egy egész birodalom életének utolsó felpislákolásáról, mielőtt kihunyna. E világ illúziója ő, fényűző hírnöke a készülődő katasztrófának: a mindannyiuk életét megváltoztató Háborúnak.

Talán egyetlen más magyar regény sem örökíti meg ilyen érzékletesen és éleslátással, a legapróbb részletekig az agóniát. A szétoszló világ analógiájaként mindig beteg testekkel példálózik („elkorhadt tüdők, kifáradt szívek, rákos gyomrok és szerelmi lázban megbetegedett vérek”). A nagyvárosok kabaréinak, kávéházainak és bordélyházainak éjszakai életét, az ezeket benépesítő szereplők testi és erkölcsi romlását Krúdy az újságíró árgus szemével és az eszközeiben biztos prózaíró stílusával ragadja meg, aki tudja, hogyan érzékeltesse a körülötte lévő világ hanyatlását.

E hatás érvényesül mindkét regényben, nemcsak az egyéneken, a szereplőkön, akik végigvonulnak szemünk előtt; az egész topográfiát (Buda, Pest, Bécs vagy a Duna) szinte szerves bomlási folyamatában írja le. A Duna például a folyó, amelynek mélyén öngyilkosok holttesteit úsznak, egy olyan víz, amely „hullával, szennyel, bűnnel, piszokkal megtelten tán még önmagától is undorodik”. Ugyanígy Buda és Pest örökös rivalizálásukban, de mindig (a szintén hanyatló) Bécshez mérve magukat, részletek sokaságából állnak össze, melyek egy adott pillanatban lista formájában, sok zárójellel sorakoznak, ami visszatérő eljárás a közép-európai prózában. Magának a regényszövegnek ez a szétesése nem azt jelenti, hogy Krúdy képtelen „klasszikus” szerkezetű, gördülékeny elbeszélést felépíteni – szándékosan dönt úgy, hogy regényeit annak a világnak a tükrében komponálja meg, amelyben élt.

(Adriana BABEȚI / GÁLFALVI Ágnes)

Krúdy Gyula: *A vörös postakocsi*, Budapest, Singer és Wolfner, 1913, Animus, 2025.

Krúdy Gyula: *Őszi utazások a vörös postakocsin*, Budapest, Singer és Wolfner, 1917; Szépirodalmi, 1977; Amtak, 2023.

Krúdy Gyula: *Poștalionul roșu*, ford. Adrian Hamzea, előszó Kántor Lajos, Bukarest, Univers, 1977.

Krúdy Gyula: *Toamna cu poștalionul roșu*, ford. Adrian Hamzea, Bukarest, Univers, 1977.

KRÚDY Gyula (1878. 10. 21. Nyíregyháza, Osztrák–Magyar Monarchia – 1933. 05. 12. Budapest, Magyar Királyság), magyar író és újságíró

Krúdy Gyula rendkívül termékeny prózaíró volt a 20. század első évtizedeiben, és magyar próza egyik modern megújítójának tekintik, amennyiben nemlineáris, a különböző idősi-

kok közötti metaforikus kapcsolatokon alapuló epikai struktúrákat vezetett be. Nostalgikus látásmódjával egy sajátosan ironikus elbeszélésmódot ütköztetett. Regényeiben és novelláiban a szerző alteregója Szindbád, egy másik sorozatában Rezeda Kázmér áll műve-

inek középpontjában, amelyeket a közép-európai komparatisták Mateiu Caragiale írásaihoz is szokták hasonltani. Krúdy munkáiban az anekdota a töredékesség egyik formájává válik, formailag és tartalmilag is reflektálva egy világ és egy életforma eltűnésére.

Szindbád ifjúsága, 1911; *A vörös postakocsi**, 1913; *Aranykéz utcai szép napok*, 1916; *Őszi utazások a vörös postakocsin**, 1917; *Boldogult úrfikoromban*, 1930.
